

---

# Eens goed uit de band springen?

Op zoek naar ruimte voor nieuwe leefstijlen en generaties in onze 'klantenkring'

## Wie zijn onze klanten?

De vraag 'wie zijn de klanten voor de geestelijk verzorger?' wordt door verschillende mensen in de zorg gesteld. Zo is er de directeur die bij het vertrek van een geestelijk verzorger een overweging moet maken of en op welke manier de ontstane vacature opnieuw wordt ingevuld. Daarin speelt de vraag in hoeverre geestelijke verzorging tegemoetkomt aan de behoeften van 'de klant' mede een rol. Verder kunnen de verpleegkundige en andere professionals in de zorg met deze vraag te maken krijgen als ze benaderd worden door de geestelijk verzorger van de afdeling of er mensen voor hem zijn. Dikwijls blijkt dan dat de geestelijk verzorger en de verpleegkundige een heel verschillend beeld hebben van het beroep geestelijk verzorger. Vaak blijft dat zo over langere tijd, omdat veel zorginstellingen een groot verloop hebben onder het personeel. Eventuele 'gaten' tussen beeldvorming en praktijk moeten constant 'bijgewerkt' worden. Ten slotte wordt de vraag 'wie zijn de klanten voor de geestelijk verzorger?' ook door onze de beroepsgroep zelf gesteld.

Toen in Nederland halverwege de vorige eeuw de ontkerkelijking begon, stapten de meeste pastorale diensten over van categori-

Pieter van Dijk, Heleen Crul, Ger Tielen,  
**De Generatiecrisis, kenmerken en kansen.**

Uitgeverij SWP, Amsterdam 2010, ISBN  
9789088501463, 190 pag., €21,50

Carsten Wipperman, Marc Calmbach,  
**Wie ticken Jugendliche? Sinus Milieustudie U27,  
im Auftrag von BDKJ und MISEREOR.**

Verlag Haus Altenberg, Düsseldorf 2008, ISBN  
9783776102154, 689 pag., €55,-

Protestantse Gemeente Amstelveen-Buitenveldert,  
**Eindrapport Bezinningsproces Protestantse  
Gemeente Amstelveen-Buitenveldert.**

Amstelveen 2010 (webuitgave)

## Archie de Ceuninck van Capelle

aal naar territoriaal werken en was de klant te vinden op de afdeling die aan de betreffende geestelijk verzorger was toevertrouwd. Alle patiënten op de afdeling werden bezocht, niet alleen de mensen van de eigen confessie, zoals voorheen. Het territoriale

werken staat aan het begin van de eenentwintigste eeuw echter onder druk, omdat in Nederland in toenemende mate de zorg wordt georganiseerd rondom de behandelingen en verder verblijf en behandeling van elkaar losgekoppeld worden. Ziekenhuizen worden behandelaatsen en verpleeghuiszorg is in toenemende mate alleen nog voor de allerswaarste 'gevallen' beschikbaar. De overigen huren zelf een (zorg-)appartement en 'kopen' daarbij de benodigde behandeling (en zorg) separaat in. Omdat geestelijke verzorging in de logica van de meeste zorginstellingen niet hoort bij 'behandeling' maar bij 'verblijf', ontstaat er nu voor geestelijk verzorgers een situatie waarin territoriaal werken niet meer een voordeel is (als reactie op de ontkerkelijking), maar een nadeel (gezien het poliklinische en ambulante karakter van zorg). De 'klant' van de geestelijk verzorger zit in toenemende mate op de polikliniek, in de dagopvang of gewoon ergens in een appartement. Hoe kom je daar? Er lopen momenteel verscheidene pilots en initiatieven voor poliklinische en extramurale geestelijke verzorging, maar mijn indruk is dat een opvolger voor de nu nog algemene territoriale werkwijze nog niet gevonden is.

Een van de erfenissen van de territoriale werkwijze (en wellicht ook van de diaconale en oecumenische variant van categoriaal werken) is dat 'iedereen' 'klant' kan zijn van de geestelijk verzorger. Toen een paar jaar geleden in de zorg werd overgeschakeld van aanbod- naar vraaggestuurde zorg (en dito financiering), kwam echter dit 'iedereen' onder druk te staan. Voorheen had iedereen toegang tot dezelfde voorzieningen. Nu is het zo dat per individu wordt bekeken wat de behoeften zijn en wordt daar vervolgens een bepaald 'serviceniveau' zorg (zorgzwaar-tepakket) en behandeling (diagnose-behandelcombinatie) aan gekoppeld. Tegelijkertijd met het vraaggestuurd werken raakte het marketingdenken in de zorg in zwang en 'ontdekte' men 'doelgroepen' die specifieke sociale en culturele kenmerken hadden waar men op kon 'inspelen'.

Het vraaggericht werken en het gedifferentieerd denken over de adressanten van zorg begint nu mondjesmaat ook door te dringen in de wereld van geestelijk verzorgers. Met regelmaat wordt in publicaties over geestelijke verzorging in dit tijdschrift het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) *Geloven in het publieke domein* (2006) aangehaald, een verkenning die onder andere stelt dat religie in Nederland bezig is aan een *come back*, maar wel veel pluriformer en individueler is dan vroeger. Geconstateerd wordt in zulke bijdragen dat het religieuze landschap in Nederland sterk veranderd is en dat ons vak zich daar rekenschap van zou moeten geven. Met name voor de ongebonden zinzzoekers zouden de (confessionele) geestelijk verzorgers weinig te bieden hebben. Met dit essay wil ik meewerken aan de beweging die probeert het denken over geestelijke verzorging (gebonden en ongebonden) mede te oriënteren aan de relatief nieuwe levensbeschouwelijke en culturele werkelijkheden waarmee we te maken hebben. Hoe ziet deze werkelijkheid eruit? En wat zouden geestelijk verzorgers kunnen doen om in deze werkelijkheid zinvol en creatief aanwezig te zijn?

### Een presentatie van de drie gelezen boeken

Een drietal werken staat in dit essay centraal: *De Generatiecrisis* (2010), *Wie ticken Jugendliche?* (2008) en *Eindrapport Beziningsproces Protestantse Gemeente Amstelveen-Buitenveldert* (2010). *Wie ticken Jugendliche?* en het *Eindrapport* zijn interessant omdat ze het sociale model uit *Geloven in het publieke domein* (de acht zogenaamde *Mentality Milieus*) toepassen op een terrein dat niet (meer) helemaal samenvalt met geestelijke verzorging, maar daar nog wel nauw aan verwant is: het terrein van de kerken. *Wie ticken Jugendliche?* werd gemaakt in opdracht van twee grote Duitse katholieke organisaties, de BDKJ (*Bund der Deutschen Katholischen Jugend*) en *Bischöfliches Hilfswerk MISEREOR*. Het *Eindrapport* werd gemaakt voor de Protestantse Gemeente Amstelveen-Buitenveldert, ondersteund door het missionair bu-

reau van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). *De Generatiecrisis* is in tegenstelling tot de andere twee werken geen onderzoeksrapport, maar een pleidooi om positiever om te gaan met de verschillen tussen de generaties in Nederland. De drie auteurs, Pieter van Dijk, Heleen Crul en Ger Tielen, stellen dat 'de jeugd van tegenwoordig' er in het maatschappelijk debat te bekaaid afkomt en pleiten voor een maatschappijvisie waarin de verschillende generaties als waardevolle delen van één en hetzelfde maatschappelijke weefsel functioneren. Aan de 'babyboomers' of 'protestgeneratie' is volgens de auteurs (allemaal zelf babyboomers) de taak om het zicht op dit weefsel te herstellen. De babyboomers staan als generatie midden tussen de vooroorlogse en de 'stille generatie' boven hen en de 'generatie X', de 'pragmatische generatie' en de 'generatie Einstein' onder hen, in. Voor hun eenheidsstichtende taak hebben de babyboomers, nu zij met pensioen gaan, ook de tijd.

### **Wat levert denken in sociale milieus en generaties op?**

Wat mij het meest opvalt in de drie boeken is dat als je het generatiedenken en het denken in sociale milieus combineert, naar voren komt hoe historisch bepaald de *Mentality Milieus* zijn. De Sinus- of Mentality Milieus zijn groepen consumenten die door marketingonderzoek vanaf eind jaren zeventig van de vorige eeuw geïdentificeerd zijn en die geïdentificeerd kunnen worden middels maatschappelijke status (laag, gemiddeld, hoog) en waarden (behouden, bezitten, verwennen, ontplooiën, beleven). Vóór die tijd (de jaren zeventig) was de generatie waarin je was opgegroeid het meest bepalend voor hoe mensen dachten en voelden. De opkomst van de consumptiemaatschappij vanaf eind jaren vijftig bracht hierin verandering. De zaken die consumenten aanschafden waren vanaf die tijd niet alleen nuttig (zoals dat voor de vooroorlogse en de stille generatie het geval was geweest), maar vormden ook een expressie van de persoonlijke identiteit. Daardoor ontstond er een veel grotere variëteit aan leefstijlen in Ne-

derland dan voorheen het geval was. Er zijn leefstijlen aan te wijzen die groeien en die krimpen. De Duitse studie stelt wat dit betreft de leefstijlen 'traditionele burgerij' en 'opwaarts mobielen' tegenover elkaar. Zeker onder jongeren (de Duitse studie deed onderzoek naar de 'pragmatische generatie' en de 'generatie Einstein') is de leefstijl 'traditionele burgerij' sterk aan krimp onderhevig, terwijl de leefstijl 'opwaarts mobielen' een toenemende belangstelling geniet. Foto's op de website van Motivaction van bijpassende interieurs (respectievelijk een gemiddelde kamer in een verzorgingshuis en een *loft* in de grote stad) maken dit heel aannemelijk. Het appèl dat beide foto's doen verschilt hemelsbreed!

Een ander opvallend gegeven in de Duitse studie en ook *De Generatiecrisis* zie ik in het gegeven dat er tussen generaties en leefstijlen blokkades zitten. Met name de leefstijl 'gemaksgeoriënteerden' moet het daarbij zwaar ontgelden. Deze groep (op de foto van het bijbehorende interieur is eigenlijk alleen maar een heel grote televisie te zien) wordt zowel door de traditionele als moderne burgerij gebruikt om zich tegen af te zetten ('daar hoor ik niet bij, wij zijn niet zoals zij'). Een andere groep die grenzen trekt is die van de 'opwaarts mobielen'. Zij zien zich met de 'postmaterialisten' (interieur met uitpuilende IKEA-boekenkast) en 'postmoderne hedonisten' (rommelige studentenkamer) als een alternatief voor het burgerlijke en op zekerheid gerichte bestaan. De indruk ontstaat dat niet iedereen overal even welkom is, vooral niet de 'gemaksgeoriënteerden'. De opkomst van de consumptiemaatschappij bracht kleur en fleur in de tot dan toe door gezamenlijkheid getekende cultuur. Men kon een plaats zoeken waar men zich méér thuis kon voelen. Een keerzijde was dat het gevoel allemaal te horen bij een en hetzelfde geheel (ouderwetse gezelligheid) minder werd.

Een derde opvallend gegeven in de drie werken is de positie van de kerken te midden van de sociale milieus en generaties. Wat

betreft leefstijlen hebben de kerken alleen aansluiting bij de 'traditionele burgerij' en de 'postmaterialisten'. Bij de overige zes leefstijlen ontbreekt de aansluiting. Daarbij moet worden aangetekend dat 'traditionele burgerij' als leefstijl onder jongeren sterk aan krimp onderhevig is. De 'postmaterialisten' vormen echter wél een stabiele (maar kleine) groep. De kerken lijken niet de hobbel genomen te hebben van de overgang van 'collectieve' maatschappij naar consumptie-maatschappij (om nog maar te zwijgen over de digitale maatschappij). Wat betreft de generaties past dit het beste bij de vooroorlogse en de 'stille generatie'. Dit beeld zie ik bevestigd als ik vrijwilligers van de 'stille generatie' mensen van de vooroorlogse generatie naar de zondagse kerkdienst in het ziekenhuis zie duwen. Postmaterialisten in de kerken lijken zich meer bezig te houden met oecumene, milieu en sociaal onrecht. Over de mogelijkheden om kerk te zijn binnen andere generaties en leefstijlen is de Duitse studie somber. De neiging van kerken om mensen in te voegen in het grotere geheel (passend bij de tijd van de volkskerken) zit er diep in. Nieuwere leefstijlen vragen juist om het tegenovergestelde. Het gaat om zélf dingen ontplooiën, zélf beleven. Dat vraagt om een andere houding ten opzichte van jongeren. Die willen doorgaans niet ingevoegd worden. Die vragen zich af hoe ze van deelname aan de kerk eventueel beter en ook 'mooi' (*schön*) zouden kunnen worden (*Wie ticken Jugendliche?*, pag. 31). Een antwoord daarop hebben de kerken doorgaans niet en zo maken jongeren andere keuzes.

## Discussie

Zoals in de inleiding van dit essay reeds gezegd, vormen de kerken in relatie tot leefstijlen en generaties een casus die niet zonder meer te vergelijken is met die van geestelijke verzorging. Ik zou onrecht doen aan veertig jaar geestelijke verzorging als ik stelde dat het wel zo was. Maar toch! Zo nu en dan bekruipt twijfel mij. Ik ben nu tien jaar geestelijk verzorger en stel vast dat mijn generatie (de 'pragmatische generatie') nog steeds nauwelijks in de beroepsgroep verte-

genwoordigd is. Dat is lastig, want aan leeftijdsgenoten refereer je jezelf het meest natuurlijk. De kloof die *Wie ticken Jugendliche?* en het *Eindrapport* constateren tussen de kerken en de samenleving is daarmee voor mij ook in de beroepsgroep herkenbaar. De pragmatische generatie, in de samenleving toch alweer tien jaar aan het werk, is in de beroepsgroep nog niet aangetreden (en dat zal dus ook niet meer gebeuren).

Problematischer in de gelezen werken vind ik de stelling in *De Generatiecrisis* dat deze crisis (het gebrek aan samenhang tussen de generaties en de kritiek op de jongere generaties) opgelost zou kunnen worden door ontmoetingen en gesprekken, geëntameerd door babyboomers. Hoewel er vast en zeker een empirische onderbouwing ontwikkeld is voor de zes generaties zoals die gepresenteerd worden, geven de *benamingen* voor mij aan dat het hier vooral het perspectief van de babyboomers in het geding is. De 'stille generatie' staat in contrast met het verheffen van de stem door de babyboomers (in *De Generatiecrisis* ook 'de protestgeneratie' genoemd), de pragmatische generatie staat in contrast met het (initiële) idealisme van deze groep, en de benaming 'Einstein-generatie' (in *De Generatiecrisis* ook 'de screenagers' genoemd) weerspiegelt voor mij de verwonderde blik van de vaders en moeders die hun zonen en dochters begin jaren negentig een stuk handiger met de desktop computer zagen omgaan dan zijzelf. Ontmoetingen en gesprekken zijn prima, zolang niet alleen je eigen perspectief, maar ook dat van anderen meetelt. De babyboomers hadden en hebben het voordeel dat zij getalsmatig altijd het overwicht hebben gehad. Dit feit wordt in *De Generatiecrisis* niet in overweging genomen, maar is wel een belangrijk element in de vraag naar de generaties. De babyboomers waren in de recente geschiedenis van het Westen voorlopig de laatsten die als jeugdigen de meerderheid vormden in de samenleving. Nu lijken we in het Westen op een keerpunt te zitten. De babyboomers gaan met pensioen en voorlopig komen er jaarlijks meer ouderen bij dan jongeren. Een

situatie die in Nederland lang niet is voorgekomen. De situatie van de babyboomers en de generaties na hen is daarmee heel verschillend.

### **Tot besluit**

Na de 'nieuwe' levensbeschouwelijke en culturele werkelijkheden aan de hand van de casus van twee katholieke organisaties in Duitsland en de Protestantse Gemeente Amstelveen-Buitenveldert enigszins verkend en bediscussieerd te hebben, wil ik tot besluit terugkeren naar de vraag: 'Wie zijn de klanten voor de geestelijk verzorger?' Gezegd kan nu worden dat die klanten divers zijn en dat er grote verschillen zitten tussen leefstijlen en generaties. De oudste groepen zijn nog in een besef van gezamenlijkheid opgegroeid, terwijl de jongere generaties gewend zijn individuele keuzes te maken. Verder zijn deze mensen nog maar korte tijd in zorginstellingen. Zorg wordt steeds poliklinischer en meer ambulante. Het komt mij voor dat de vraag naar de klanten van de geestelijk verzorger sterk afhangt van een vraag die onze beroepsgroep eerst aan zich-

zelf moet stellen: 'Wie willen wij zijn?' Het lijkt me dat de geestelijk verzorger enigszins moet passen bij de mensen die hij of zij moet begeleiden. Maar al te vaak wordt gezegd dat de geestelijk verzorger er voor 'iedereen' is, maar volgens mij komt die gedachte nog uit de oude doos, een tijd waarin mensen minder individuele keuzes maakten en er minder verschillen waren tussen leefstijlen en generaties. En zekere specialisatie en daarmee ook toelaten (of zelfs vieren) van verschillen onder geestelijk verzorgers lijkt me daarom nodig. Staan de sterren daarvoor gunstig? Ik weet het niet. Geestelijk verzorgers zijn er trots op ondanks verschillen (confessie en werkveld) met elkaar een zinnig verband te vormen. Dat is mooi. Maar blijft er dan wel voldoende ruimte over om 'uit de band' te springen als dat nodig mocht zijn om vragen naar zin binnen andere leefstijlen en generaties dan de gebruikelijke present te stellen?

Drs. A. de Ceuninck van Capelle is geestelijk verzorger bij De Wever, Tilburg.